

mitte ainult teoorias, vaid ka praktikas, seda just omandiõiguse tõestamise puhul. Bunge teeneid hinnati tegeliku riiginõuniku tiitli, Püha Stanislavi I, Püha Anna II ja Püha Vladimiri IV järgu ordenitega. Bunge aga palus ennast 1865. aastal tervislikel põhjustel erru saata ja elas Saksamaal, kus tegeles teadustööga, kuni ta 9. aprillil 1897 Wiesbadenis suri.

Bunge ei ole meie kultuurilukku jäänud ainult silmapaistva õigusteadlase ja ajaloolasena, vaid ta oli ka silmapaistev literaat, kes andis koos Tartu Ülikooli professorite Blumi, Struwe ja Walteriga aastatel 1833–36 välja aastaraamatut “Dorpater Jahrbücher für Literatur, Statistik und Kunst, besonders Russland” ja asutas 1836. aastal nädalikirja “Inland”, mille toimetajaks ta oli kuni 1842. aastani. “Inland” on üks olulisi XIX sajandi keskpaiga Baltimaade kultuuriloo allikaid, milles kirjandusliku sisu kõrval oli oluline osa ka poliitilistel ja ajalooartiklitel ning dokumentide publikatsioonidel. Kõige selle kõrval oli Bunge agar seltsitegelane ja suur muusikasõber. Tema algatusvõime, sihikindlus, põhjalikkus, töökus ja mitmekülgsus äratavad tänaselgi päeval suurt lugupidamist.

Peep Pillak

Bunge mälestustahvli avamine 13. märtsil 2002 Tallinnas Lai tn. 31.

Akadeemilise biograafia kirjutamise metoodikast

Tuleb tunnistada, et tänase päevani pole eesti ajaloolaste poolt tehtud historiograafilist kokkuvõtet ega laiemalt ka diskuteeritud teoreetilisel tasandil¹ biograafiate kirjutamise metoodikast.² Kuna pole olnud diskussiooni, siis pole meil olemas ka mingit biograafiakirjutajate läbimõeldud edetabelit, s.t. neid, kellest võiksime üksmeelselt eeskuju võtta. Mul on tunne, et kui teha täna Eestis küsitlus, keda võiksime Eestiga seotud ja ka rahvusvaheliselt tuntud isikutest pikemalt mõtlemata nimetada kui biograafiate autoreid, siis ilmselt mainiks inimesed tänavalt ennekoike meie tuntud semiootikut ja kirjandusteadlast prof. Juri Lotmanit³ ning ilmselt ka Helsingi ja Tartu ülikooli audoktorit kirjanik Jaan Krossi.⁴

¹ W. Ogris. Mozart im Familien- und Erbrecht seiner Zeit. Verlöbniß, Heirat, Verlassenheit. Böhlau Verlag, Wien-Köln-Weimar, 1999, 163 lk. (ISBN 3-205-99161-3).

² Viimastest aastakümnetest meenub eelkõige diskussioon, mida arendasid Tartu ülikooli ajaloolased kirjanik Jaan Krossiga (Balthasar Russowi biograafia teemal), või siis viimase näitena lähiaastatest, kui peamiselt ajalehti lugevat avalikkust (vähem professionaalseid ajaloolasi) diskuteerima kiskunud publikatsioonide seeria Konstantin Pätsi eluloo kohta pakkus välja mitte ainult uusi fakte, vaid ka hinnanguid Konstantin Pätsi rollile Eesti 20. sajandi ajaloos. Või mainigem just viimastel aastatel teatavat elavamat diskussiooni prof. Harri Moora biograafiaga seonduvate uute arhiivileidude interpreteerimisel. Seda diskussiooni selgitab probleemi mõistmiseks päris hästi Harri Moora tütre Ann Marksoo artikkel. Vt. A. Marksoo. Nõukogude luureorganitega seotud ajalugu ja allikakriitika. Harri Moora juhtumi näitel. – Ajalooline Ajakiri 1999, nr. 3/4, lk. 121–140. Viimati nimetatud diskussioonide hulgast on oodata peatselt jätku ka Russowi biograafia üle ja loomulikult ka selle kajastamise kohta vahel ajaloolaseksi pretendeerivalt kirjanikult Jaan Krossilt. Seda teemat on asunud viimasel ajal põhjalikumalt uurima tänane Toronto ülikooli ajalooprofessor ja sealse ülikooli eesti õppetooli juhataja Jüri Kivimäe. Jääb vaid loota, et sellest analüüsist sünnivad ka uued publikatsioonid, mis võimaldaksid edasi viia mitte ainult teema faktoloogilist külge, vaid arendada ka sellega seotud teoreetilist mõtisklust biograafiate kirjutamise metoodikast. Autor on

Möödunud raamatuaasta rikastas raamatu-kaupluste lette veel ühe uue üllitisega muusika-geeniuse W. A. Mozarti kohta.⁵ Eriline on, et selle raamatu autor pole, nagu oodata võiks, muusika-teadlane või muusikute elulugudele spetsialiseerunud ajaloolane, vaid hoopis jurist, Viini ülikooli õigusajaloo professor Werner Ogris (sünd. 1935).

See raamat pole pühendatud kuulsale muusiku heliloomingu uutele leidudele ega ole siin vaatluse all tema biograafia üksikasjad aastast 1784/1785 kuni 1791, mil ta kuulus, näiteks, vabamüür-laste ridadesse. Midagi väga uut ei leia me ka tema muusikaga seotud tegevusest.

See raamat käsitleb kümmet viimast aastat (1781–1791) kuulsale muusiku elust, kui ta oli abielumees. Kolleegina olgu W. Ogrise töö kiituseks öeldud, et isegi kui raamatu autor ei too oma uurimusse rohkesti uusi allikaid, siis oskab ta seniste uurijatega võrreldes professionaalse õigusajaloo-lasena uue värske erialapilguga vaadata Mozarti arhiivis sellest perioodist säilinud publitseerimata ja sageli ka juba ammu publitseeritud materjale. Just nendes kivivades ja muusikamaailmale tegeli-kult kõrvalistes juriidilistes dokumentides paistab

Mozart suuresti uues valguses. Ta on järsku nagu alasti oma majandusmuredega. Kuulus muusik on meie ees kui üks kolmekümneaastane mees ja oma ajastu tavakodanik. Õigusajaloolase pilgu all näi-datakse uues valguses ka tema kooselu Konstanze Weberiga (1762–1839).

Konstanzega jõudis kuulus muusik sigitada kuus last. Neist vaid kahele – Karl Thomasele (1786–1858) ja Franz Xaver Wolfgangile (1791–1844) – oli antud üle elada oma isa lühikest elu-iga.

Kui W.A. Mozart 5. detsembril 1791. aastal suri, polnud ta veel jõudnud oma kolmekümne kuuenda sünnipäevani. Seega, pandi tema vanus (36) dokumentidesse kirja kiirustades, mõeldes käsil olevale eluaastale (lk. 103–106).

Kui püüda kokku suruda entsüklopeedilisi tead-misi Wolfgang Amadeus Mozartist (27.01.1756 – 05.12.1791), siis võiks see välja näha umbes nii: omandanud imelapse kuulsuse, asus ta noorelt te-gevusse professionaalse muusikuna. Professionaal-se muusikuna oli ta 1769–1780 vaheaegadega kodulinna Salzburgi õukonnakapelli kontsertmeister, kust ta 1781. aastal siirdus paremate eneseteostu-

tänu prof. J. Kivimäele inspireeriva vestluse eest. Samuti tahaks loota, et tulevased J. Kivimäe kirja-tööd sel teemal annavad tulevastele akadeemiliste biograafiate kirjutajatele uut indu, kuidas ikka Ees-ti ajaloo *isikustatud tasand* paremini läbi kirjutada.

³ Juri Lotmani rikkalikust teaduslikust loomingust on suur osa pühendatud just biograafiatele. Tema sulest pärineb ka huvitav teoreetiline mõtisklus *õigu-sest biograafia*le (ehk kuidas määratleda elu, kes omab õigust biograafia, või teisisõnu formuleerides, kelle biograafia kirjutamisega ajaloolastel tasub vaeva näha). Lotman on eesti lugejale eelkõige tuntud kui Aleksandr Puškini biograafia autor. Vt. Juri Lotman, Aleksandr Sergejevitš Puškin. Eesti Raamat, Tallinn, 1986, 208 lk. J. Lotmani loenguid kuulanuna tahaks tulevastele Lotmani biograafia autoritele soovitada, et tema eluvaadete selgitamisel loetaks lisaks vahe-tult tema biograafiat puudutavale arhiivi- ja publi-tseeritud materjalile väga tähelepanelikult üle Lotmani enda tööd seoses Puškini eluloo koostami-sega. Kui Lotman tõi Puškini eluloo kirjutamise ajal kultuurisemiootikasse sisse mõiste, mida võiks ni-metada *elu kui teadlik biograafia kirjutamine*, siis sama teemat ei tohiks tähelepanuta jätta, näiteks, ka Lotmani enda biograafia kirjutamise juures. Mulle tundub, et Lotman elas ise ka *tegelikult nii* (kas alati ja kas teadlikult, on omaette teema – P. J.), et ka tema kohta võib öelda: ta elas *kirjutades oma eluga biograafiat*. Julgen väita, et ta oli oma eluajal oma rollist (biograafias) täiesti teadlik. Ta jõudis veel enda eluajal oma silmaga näha isegi väitekirja/väi-tekirju, mis olid pühendatud tema isikule ja loomin-gule, kuid olulisem on asjaolu, et nagu ta uurimus-

te kangelane, poet Puškin, oli ka Lotman ise tead-lik, et kuulub nende väljavalitute hulka, kelle bio-graafia kord kindlasti kirjutatakse. Lotman oli hästi kursis prantslaste ajalookirjutusega, kuid ta ei iden-tifitseerinud end loomulikult nn. *juhuslikult valitud kangelase biograafia rolliga*. Ta identifitseeris end sel-gelt klassikalises mõttes biograafia ära teeninud staa-tusega. Sel foonil ongi Puškini biograafia kirjutami-se periood tema enese sisevaatluse-enesetunnetuse jaoks väga inspireeriv. See andis Lotmanile täiend-ava võimaluse enda sisevaateid ka verbaliseerida (kaudset materjali selle kinnituseks saab kindlasti ka tema intervjuudest ning muidugi viimastel aas-tatel rohkesti ilmunud lähedaste kolleegide ja tut-tavate mälestustest). Loengutes Puškini ajast vene kultuuris ütles Lotman oma kuulajatele korduvalt, et just see ajalooline aeg (1800–1825), meeste au-tunde jm. mõttes, oli aeg, kus ta ka ise oleks taht-nud elada. Olgu öeldud, et pärast Lotmani surma demonstreeriti Lotmani näitusel Tartu Ülikooli Aja-loomuuseumis ka professori muretses Puškini-aegseid duellipüstoleid (kuigi relvade loata omami-ne oli NSV Liidus rangelt keelatud!). Vähemalt oma-aegsetele üliõpilastele pigem mittermilitaarse tüü-bina tundunud Lotman oli oma *meheliku au* kaitsmi-se küsimuses täiesti avalikult seisukohal, et *õige mees* (ideaalis) on see, kes julges/julgeb oma au ja vaade-te eest ka, relv käes, *mees mehe, silm silma vastu* astu-da. Samas polnud ta loomulikult mingi duellide ülis-taja ega propageerija, sest ta oli enda jaoks selgeks teinud, et paraku oli see meheliku au ideaalidele vastav aeg jäänud ajalukku ja konkreetselt tema jaoks polnud käesolevas ajas selliseid aumõõtmel enam

se lootustega ahvatlevasse Viini (tegutsedes seal vabakutselise muusikuna), kus tal alles 1787. aastal õnnestus saada oma perele kindlamat sotsiaalset kaitset pakkuvale õukonnamuusiku kohale.

Täna teame täpselt, et temast järele jäänud rohkem kui 600 heliteosest koosnevas loomingus (sealhulgas 17 ooperit, üle 40 sümfoonia; instrumentaalsest kammermuusikast lisaks 17 klaveri- ja 42 viiulisonaati, 26 keelpillikvartetti, 15 variatsioonitsükli klaverile jm.) on spetsialistide arvates esindatud kõik 18. sajandi muusika põhižanrid.

Muusikaajaloos kuulub talle seetõttu eriline koht, kogu ta looming arendas vastavaid muusikavorme ka edasi. Tema loomingu lavaelu mahtus autori lühikesest elueast hoolimata 23 aastasse. See algas 1768. a. (kui esitati laulumäng "Bastien ja Bastienne") ning lõppes geeniusel surmaga 1791. a. (etendus ooper "Tituse armulus"). W. Ogrise Mozarti viimast kümmet eluaastat käsitlev teos peaks olema inspireeriv neile, kes meil tegelevad isikustatud ajalooga.

Peeter Järveldid

realiseeritavad. Nii jäigi professoril vaid üle vaadata oma kabinetis (võõra silma eest salajas) neid ajaloolisi duellirelvi kui ühe kadunud aja tunnusmärged ning omapäraseid ajasturelikviaid. On selge, et neist relvadest ammutas ta vajalikku inspiratsiooni, püüdes paremini mõista ka nende kunagiste omanike maailma (või tema poolt aumõiste seisukohalt idealiseeritud ajastut üldse).

⁴ Kirjanik Jaan Kaplinski on seoses biograafiate kirjutamisega puudutanud ka *autobiograafiate* teemat. Tema arvates puudub eesti kirjanikel julgus kirjutada, ka üldise *story* kirjutamise oskuse olemasolul, oma *elulugu*, ilma et neid kammitseks kõigepealt sisetensuur. Väga suureks takistuseks loeb Kaplinski, et Eesti kultuuris puudub traditsioon paljastada avalikkusele isikliku elu *intiimkülg*i. Maailm aga ei salli üldjuhul tühja kohta ja nii kirjutavad kutselised kirjanikud sageli enda eluloolised probleemid (mida nad nn. inimlike autobiograafiate traditsiooni puudumise tõttu eesti kultuuris ei saa realiseerida õiges žanris) sisse oma ilukirjandus- või siis ka ajalooaluste biograafilistesse romaanidesse. Siit tuleneb aga ka loomulik järeldus, et seesuguses käitumises saab kahtlustada, näiteks, ka kõige suurema ajaloolis-biograafiliste romaanide kirjutamise kogemusega kirjanikku Jaan Krossi. Jäägu nende seoste avamine juba tulevaste uurijate teha. Loomulikult ei saa J. Krossi loomingu analüüsis minna mööda ajaloolasi ikka ja jälle huvitava B. Russowi biograafiast. Siin võiks olla huvitav, kui palju näitaks kirjandusliku Russowi *intiimses eluloos* elab nüüd avalikkuse ees omaaegsete hiigeltiraazidega peaaegu iga eestlase kodusse jõudnud mitte see *ajalooline Russow* (selle ajaloolise kuju taasloomise õigusele tahaksid püüelda muidugi kutselised ajaloolased, kuid allikate vähesuse ja ehk ka teatud interpreteer-

rimisjulguse puudumise tõttu pole nad seni oma ideede levitamisel olnud *konkurentsivõimelised* kirjanikega), vaid hoopis tema kuju taaslooja elu intiimsem pool, s.t. see osa Jaan Krossi elust, mida ta kolleeg Jaan Kaplinski mõttes pole julgenud laia avalikkuse ette tuua oma (auto)biograafia lehekülgedel?

⁵ Anton-Hansen Tammsaare avaldas mõtte, et ta ei tahaks mingil juhul saada *klassikuks*, sest kirjandusklassik (rääkimata geeniusel – P.J.) on tema arvates inimene, kelle nime kõik teavad, kuid kelle teoseid keegi tegelikult enam ei loe ega armasta. Nagu teame, tehti Tammsaarest endast vastu ta tahtmist juba eluajal kirjandusklassik, kellel oli mitte ainult õigus nn. ametlikule biograafiale, vaid kelle biograafiat hakati temast sõltumatult vormima juba ka koolikirjanduse kohustusliku klassiku eluloo kohustuslikest stampidest lähtudes. Tammsaaregi sai ju väga hästi aru tõsiasi, et mitte ainult geeniusel, vaid ka üldse tuntud inimeste elulood kirjutatakse ikka ja alati n.-ö. tagantpoolt ettepoole. Tuntud inimese eluloo kirjutaja ei suuda ka parima soovi korral täiesti unustada, et ta vaatab seda elulugu *tabula rasana*, mida tuleb leht-lehelt avastada. Professionaalse ajaloolase tunnus on eelkõige see, et erialase ettevalmistuse kohaselt püüab ta hoiduda kangelase biograafiaseikade puhul ümbritsevasse aega ulatuvate ilmselgete trendide tõmbamisest. Samuti peaks professionaalne ajaloolane suutma kirjutada nn. *tagurpidi biograafilise ajaloo* nii (hea oleks, kui seda mõistaksid ka selliste raamatute kirjutajad ja projektide finantseerijad), et lugejale ei hakka iga ajaloo uurimise juurde kuuluv paratamatu tehniline aluskarkass või traageldusniitidega sisemine külg liiga häirivalt silma. See on hea ajaloolise raamatu tunnus.